

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Gelis 21.06.2022
Published /Yayınlanma 30.08.2022
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Dinçer, S. (2022). Avrupa'da islamofobinin yükselişe geçmesinde Arap baharı sürecinin etkisi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(86), 1462-1473.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3157>

Öğr. Gör. Selin DİNÇER
<https://orcid.org/0000-0003-3233-493X>
Selçuk Üniversitesi, Kadınhanı MYO, Konya / TÜRKİYE

AVRUPA'DA İSLAMOFOBİNİN YÜKSELİŞE GEÇMESİNDE ARAP BAHARI SÜRECİNİN ETKİSİ¹

THE IMPACT OF THE ARAB SPRING PROCESS ON THE RISE OF ISLAMOPHOBIA IN EUROPE

ÖZET

Orta Doğu, geçmişten günümüze coğrafi konumu ve zengin petrol kaynakları bakımından uluslararası aktörlerin güç mücadelesinin bir parçası olmaktadır. 2010 yılında Tunus'ta halk ayaklanmaları ile başlayan "Arap Baharı" süreci kısa süre içerisinde diğer Orta Doğu ülkelerine de yayılmış, uluslararası sisteme yeni dinamikler eklemiş ve Orta Doğu'ya yönelik geçmişten beri süregelen çıkar savaşları ve güç mücadelesini hızlandıran bir gelişme olmuştur. Arap Baharı sürecinde bölgede yaşanan iç savaş ve şiddet olayları neticesinde Orta Doğu'dan diğer ülkelere özellikle de Avrupa ülkelerine yönelik Müslüman göçmen hareketliliği artmıştır. Arap Baharı sürecinde Avrupa'ya yönelik artan göç hareketliliği ekseninde göçmen ve Müslümanlara yönelik ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobik tutumlar artmaya ve yükselmeye başlamıştır. Karşılaştırmalı Tarihsel Sosyolojik Araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada Arap Baharı sürecinde Avrupa'da yaygınlaşan İslamofobinin yeni ırkçılığa ve Müslüman karşıtlığına dönüştürerek yükselmesine zemin hazırlayan tarihsel gelişmeler ve önyargılar üzerine değerlendirmeler yapmak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve İslamofobiye ilişkin kitle iletişim araçları vasıtasıyla medyaya yansıyan siyasi ve güvenlik tehdidi içerikli söylemlerden, tarihsel inceleme ve güncel verilerden faydalanılmıştır. Çalışmada 11 Eylül saldırıları ile terör ve güvenlik kaynaklı olayların Müslüman kimliği ile ilişkilendirilmesine yönelik oluşturulan algının popülarite kazandığı, Arap Baharı sürecinde ise Avrupa'ya yönelen göç dalgası ekseninde göçmenlere yönelik Müslüman karşıtlığı, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve ötekileştirme içeren davranış kalıplarının, göçmen karşıtı ülkelerin nefret söylemlerinin, göçmen ve Müslüman karşıtı politikalarının bir sonucu olarak medya vasıtasıyla güçlendiği ve bu süreçte yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve Müslüman karşıtı tutumların tehlikeli bir sürece dönüştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Arap Baharı, Yabancı Düşmanlığı, İslamofobi.

ABSTRACT

The Middle East has been a part of the power struggle of international actors in terms of its geographical location and rich oil resources from past to present. The "Arab Spring" process, which started with the popular uprisings in Tunisia in 2010, spread to other Middle Eastern countries in a short time, added new dynamics to the international system, and accelerated the long-standing wars of interest and power struggle for the Middle East. As a result of the civil war and violence in the region during the Arab Spring, Muslim migrant movements from the Middle East to other countries, especially European countries, have increased. In the context of the increasing migration movement towards Europe during the Arab Spring process, racism, xenophobia and Islamophobic attitudes towards immigrants and Muslims began to increase and rise. The study where the Comparative Historical Sociological Research method is used is aimed to make evaluations on the historical developments and prejudices that prepared the ground for the rise of Islamophobia, which became widespread in Europe during the Arab Spring process, by turning into new racism and anti-Muslim sentiment. In this context, in the study, political and security threat discourses reflected in the media through mass media on xenophobia, racism and Islamophobia, historical analysis and current data were utilized. In the study, the perception created for the association of the September 11 attacks and terror and security-related events with the Muslim identity gained popularity and during the Arab Spring period, anti-Muslim, xenophobic, racist, and marginalizing behavior patterns towards immigrants in the axis of the wave of migration to Europe were strengthened through the media as a result of the hate speeches and anti-immigrant and anti-Muslim policies of anti-immigrant countries, and in this process, xenophobia, racism and anti-Muslim attitudes have turned into a dangerous process.

Keywords: International Migration, Arab Spring, Xenophobia, Islamophobia.

¹ Bu çalışma 20-22 Mayıs 2022 tarihinde 2. Uluslararası Göç Araştırmaları Kongresinde sunulan özet bildirinin genişletilmiş halidir.

1. GİRİŞ

20. yüzyıl ve sonrası dönemde uluslararası göçün kapsamı ve boyutu daha önce var olan göç olgusundan farklı bir eksenle ilerlemeye başlamıştır. Bu açıdan küresel çapta hızla artan göç hareketliliği farklı kültürlerin bir arada yaşaması bağlamında göç alan ülkelerde siyasi, sosyal, ekonomik ve toplumsal birtakım uyum problemlerini ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde Orta Doğu'da 2010 yılından itibaren devam eden siyasi ve ekonomik temele dayanan iç savaş ve çatışmalar bölgenin küresel çapta göç veren merkez konumuna gelmesine yol açmıştır. Bu açıdan Arap Baharı süreci ile birlikte Orta Doğu'da yaşanan siyasi ve ekonomik gerilimlere bağlı olarak istikrarsızlığın artması ilk aşamada Avrupa'ya göç hareketliliğinin artmasına neden olmuş ve bu gelişmeye bağlı olarak göç alan Avrupa ülkelerinde göçmenlere yönelik dışlanma, aşağılanma ve ayrımcılık içeren olumsuz davranış kalıpları gelişmeye başlamıştır.

Gelinen süreç içerisinde Arap Baharı sonrası dönemde artan göç dalgaları ile bağlantılı hareketlenmeler sadece Orta Doğu'nun sorunu olmaktan çıkmış tüm dünya ülkelerini ilgilendiren ve gündemden düşmeyen politik bir sürece evrilmiştir. Bu duruma ilişkin verilere bakıldığında Arap Baharı sürecinin henüz başlamadığı 2005 yılında dünyada uluslararası göçmen sayısı 192 milyon olarak görülmektedir. Arap Baharı sürecinin Tunus'ta halkın protesto ve isyanları sonucu ortaya çıktığı 2010 yılında göçmen sayısı 221 milyona ulaşmış ve bu sürecin şiddetlenerek devam ettiği ilerleyen süreçlerde, 2015 yılında dünyada göçmen sayısı 248 milyona, 2020 yılında ise 281 milyona ulaşmıştır (Dünya Göç Raporu, 2022: 23). Dolayısıyla Orta Doğu'da özellikle de Suriye'de şiddet, iç savaş ve çatışmaların devam etmesine paralel olarak dünyada göçmen sayısı da belirgin şekilde artmıştır.

11 Eylül 2001 yılında ABD'ye yapılan terör saldırıları Müslümanlara karşı ayrımcılık ve ötekileştirme içeren söylemleri alevlendiren bir gelişme olmuştur. 11 Eylül saldırılarının hemen akabinde Londra, Paris, Berlin, Manchester gibi Avrupa'nın önemli merkezlerinde terör saldırılarının devam etmesi Avrupa'ya yönelik güvenliğin tehlikeli boyutlara ulaştığına dair alarm vermiş ve 2001 yılında ABD'de yaşanan ve hemen ardından Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde devam eden bu saldırılar İslamofobi kavramını ön plana çıkarmıştır. Avrupa ülkelerine yönelik El Kaide, Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen terör eylemleri Avrupa'da yabancı ve göçmenlere yönelik zaten var olan ırkçılık, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı gibi algıların daha da farklı bir boyutta şekil değiştirerek Müslüman karşıtlığı olarak İslamofobik tutumlara dönüşmesinde oldukça etkili olmuştur. Dolayısıyla El Kaide ve İŞİD gibi terör örgütlerinin her türlü eylem ve saldırıları artık Müslümanlar ile ilişkilendirilir hale gelmiştir.

Küreselleşmenin etkisiyle dünyada teknolojik, sosyal, siyasi, toplumsal ve ekonomik değişim ve dönüşümler sonucu hızlanan uluslararası göç hareketleri çerçevesinde yaşanan gelişmeler ile medyada göçmen ve Müslümanları hedef alan terör ve güvenlik içerikli söylem ve önyargıların yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve ırkçılığın şekil değiştirmiş farklı bir algısını oluşturan İslamofobik tutumları artırması çalışmanın temel hipotezini oluşturmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk olarak uluslararası göç ve İslamofobiye ilişkin kavramsal çerçeve ele alınmıştır. İkinci olarak Arap Baharı süreci ve bu süreçte Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler tarihsel olarak değerlendirilmiştir. Son olarak üçüncü bölümde ise Arap Baharı sürecinde Avrupa özelinde yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve İslamofobinin ortaya çıkması ve yükselişe geçmesinde etkili olan faktörler sorgulanarak ele alınmıştır.

2. ULUSLARARASI GÖÇ ve GÖÇMENLERE DAİR KAVRAMSAL ARKA PLAN

Geçmişten günümüze farklı şekil ve çeşitlilikte gerçekleşen göç olgusu günümüzde birçok unsur ve aktörü içerisine alan çok yönlü etkisi olan bir sürece dönüşmüştür. İnsanlık tarihi ile özdeş olan göç olgusu, göç alan göç veren ülkelerin, toplumsal, sosyal, siyasi ve ekonomik yapısını derinden etkilemektedir. Göç kavramı basit bir yer değiştirme hareketi olarak algılansa da sebep ve sonuçları bakımından sosyal, siyasi, ekonomik, psikolojik ve kültürel olmak üzere çok yönleri olan bir süreci içerisine almaktadır. Gerek yerleşik hayata geçmeden önce gerekse yerleşik hayata geçtikten sonra göç bireylerin hayatında hep var olmuş, sadece göç hareketlerinin çeşidi, sebep ve sonuçları, niteliği ve etkileri değişime uğramıştır. Göç hareketleri yaşanan dönemin özelliklerine ve şartlarına göre şekillenmiştir.

Yerleşik hayata geçmeden önce göçebe hayat süren bireyler iklim şartları, doğal afetler, yiyecek bulmak gibi daha yaşamsal sebeplere bağlı hayatta kalma mücadelesi içerisinde göç eylemi

gerçekleştirirken, tarımın ortaya çıkması ve yerleşik hayata geçiş sürecinin başlaması ile verimli topraklara sahip bitki örtüsü bakımından zengin bölgelere doğru göç etmeye başlamışlardır. Sonraki dönemlerde ise bireyleri göç etmeye teşvik eden faktörler oldukça farklılaşmış ve daha karmaşık, çok yönlü sebepler bireyleri göç konusunda harekete geçirmiştir. 16. ve 17. yüzyılda coğrafi keşifler ile yeni kıtaların keşfedilmesi, buna paralel olarak geminin icat edilmesi, ticaretin gelişmesi ve yeni limanların inşa edilmesi bölgeler arasında gelişmişlik düzeyinde yaşanan eşitsizliklerin ortaya çıkması ekonomik sebeplere dayalı göç hareketlerini ortaya çıkarmıştır.

Göç kavramının farklı disiplinlerde farklı tanımlamaları yapılmakla birlikte bu tanımlamalar genel olarak birbirleriyle yakın içeriklere sahiptir. Göç eylemi bireylerin mekânsal olarak içerisinde bulunduğu ortamdan ayrılarak başka bir yere hareket etmesini ifade etmektedir fakat her yer değiştirme hareketi göç olarak nitelendirilmemelidir. İş, eğitim, seyahat vb. durumlar için gerçekleştirilen kısa süreli yer değiştirme hareketleri göç kavramı içerisinde yer almamaktadır.

Özyakışır (2013: 7) göç kavramını şu şekilde açıklamıştır; “*İradi veya gayriiradi olarak sosyo-kültürel, ekonomi-politik ve toplumsal-çevresel faktörlerin etkisiyle bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine yapılan yer değiştirme hareketidir.*”

Paksoy, Koçarlan ve Kılınç (2016: 88), göç kavramına “İnsanların buldukları yerden ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve güvenlikle ilgili nedenlerden dolayı başka bir yere hareket etmeleri.” olarak yaklaşmıştır.

Farklı disiplinlerin göçü farklı şekilde tanımlamaları söz konusu olsa da genel olarak göç kavramı yer değiştirme hareketi olarak tanımlanmıştır. Oysa göç olgusu gerek sebep ve sonuçları gerekse içerik ve etkileri itibariyle oldukça karmaşık ve çok yönlüdür.

Battır (2021: 9), göç kavramını daha kapsamlı olarak şu şekilde tanımlamıştır; “İnsanların daha geniş imkânlarla sahip olarak daha iyi, özgür ve güvenli bir ortamda yaşamlarını sürdürmek hedefiyle buldukları sahip/ait oldukları yerden ayrılıp yeni yerlere gitmeleriyle ilgili bireysel ya da kitlesel hareketliliğin genel ifadesidir”

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Göç Terimleri Sözlüğüne göre göç tanımı şöyledir;

“Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesidir. Siyasi yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketliliğidir ve buna mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, ekonomik göçmenler ve başka amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir.” (IOM, 2009: 34-35).

Türk Dil Kurumuna göre ise göç; “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret.” (TDK, 2020) olarak tanımlanmıştır.

2022 Dünya Göç Raporu verilerine göre 1970-2020 yılları arasında uluslararası göçmen sayısı Tablo 1’de yer almaktadır. 1990’lı yıllarda özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin dağılması ile bağımsızlığını kazanan ülkelerde iç ve dış göç hareketliliğine dayalı olarak dünyada göçmen sayısında artış yaşanmıştır. 1990’lı yıllarda özellikle Doğu blokunun çökmesi ile Güneyden bir göç dalgası yaşanmış ve göçmen sayısında artış yaşanarak 1990 yılında göçmen sayısı dünya nüfusunun yüzde 2.9’unu oluşturmuştur. 2010 yılından itibaren Orta Doğu’da meydana gelen iç savaş ve çatışmalar Libya, Mısır, Tunus başta olmak üzere çeşitli ülkelerde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar Orta Doğu ve Arap coğrafyasının bir sorunu olmaktan çıkmış uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Özellikle 2010 yılında başlayan ve sonraki yıllarda da devam eden Arap Baharı süreci Orta Doğu’da yaşanan gelişmelere paralel olarak dünyada göç ve göçmen hareketliliğinde belirgin artışlar yaşanmıştır.

Tablo 1: Uluslararası Göçmen Sayısı (1970-2020 Dönemi)

Yıl	Göçmen Sayısı	Dünya Göçmen Nüfusunun Yüzdesi
1970	84,460,125	2,3
1975	90,368,010	2,2
1980	101,983,149	2,3
1985	113,206,691	2,3
1990	152,989,157	2,9
1995	161,289,976	2,8
2000	173,230,585	2,8
2005	191,446,828	2,9
2010	220,983,187	3,2
2015	247,958,644	3,4
2019	271,642,105	3,5
2020	280,598,105	3,6

Kaynak: Dünya Göç Raporu, 2022:23.

1990'lı yıllardan günümüze kadar geçen süreçte dünyada farklı nitelik ve şekilde gerçekleşen göç hareketleri ile göçe ilişkin içerik ve kavramlar büyük ölçüde değişime uğramıştır. Günümüzde göçe ilişkin mülteci (refugee), sığınmacı (asylum-seeker) ve göçmen (immigrant) gibi kavramların tanımları ve içeriği ulusal ve uluslararası mevzuatlarda belirtilmesine rağmen oldukça karıştırılmakta ve birbirleri yerine kullanılmaktadır.

Göç Terimleri Sözlüğüne göre mülteci (refugee) kavramı; “İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak isteyen kişi (IOM, 2009: 65)” olarak ifade edilmiştir.

Sığınmacı (asylum seeker) kavramı ise sığınma arayışı içerisinde olan kişiyi ifade etmektedir. 2020 yılında 20,7 milyonu Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) kayıtlı, 5,7 milyonu ise Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Ajansı'na (UNRWA) kayıtlı olmak üzere dünyada 26,4 milyon mülteci ve 4,1 milyon sığınmacı bulunmaktadır (Dünya Göç Raporu, 2022:23).

Mülteci, sığınmacı, vatansız, yerinden edilmiş ve yabancı gibi kavramları da içerisine alan göçmen (migrant) kavramı Göç Terimleri Sözlüğüne göre şu şekilde tanımlanmıştır;

“Kişisel rahatlık” amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu terim, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır.” (IOM, 2009: 22).

Göç Terimleri Sözlüğüne göre vatansız kişi (stateless person); “Herhangi bir devletin kanunlarının işleyişi çerçevesinde vatandaş olarak sayılmayan kişidir. Vatansız kişiler vatandaşlığın getirdiği haklardan; devletin sağladığı diplomatik korumadan, ikamet edilen devlette doğal olarak kalma hakkından ve seyahat etmesi halinde ülkeye dönüş hakkından mahrum olan kişilerdir.” (IOM, 2009: 95) olarak ifade edilmiştir.

Yine aynı sözlüğe göre yerinden edilmiş kişi (displaced person) şu şekilde ifade edilmiştir; “Kendisini mülteci yapabilecek korkular ya da tehlikeler dışındaki sebeplerle devletinden ya da topluluğundan kaçan kişidir. Yerinden edilmiş kişi genellikle iç çatışma ya da doğal veya insan kaynaklı afetler nedeniyle kaçmak zorunda kalmıştır.” (IOM, 2009: 100).

Dünya Göç Raporu verilerine göre (2022: 4) 2020 yılında 48 milyonu savaş, çatışma, şiddet vb. zorunlu sebeplerle, 7 milyonu doğal felaketler sonucu olmak üzere toplamda 55 milyon kişi yerinden edilmiştir.

Göç olgusuna sebep olan faktörleri tek bir başlık altında toplamak ve tek bir sebebe odaklanmak mümkün değildir. Yaşanılan dönemin ekonomik ve politik koşulları göç hareketlerinin gerçekleşme sebeplerine yön vermektedir. Dolayısıyla yaşanılan dönemde ülkeler arasında yaşanan sosyo-ekonomik ve sosyo-politik dengeleri irdelemeden göç sebep, sonuçları ve etkileri hakkında yorum yapmak sağlıklı olmayacaktır. Kişinin göç kararını etkileyen faktörler makro faktörler, mikro faktörler ve ara faktörler olmak üzere üç grupta toplanabilir. Makro faktörler daha çok sosyal, siyasi, çevresel, demografik ve ekonomik unsurlara dayalı olarak ele alınabilmektedir. Mikro faktörler yaş, cinsiyet, sağlık, eğitim gibi bireysel sebeplere dayalı göçe sebep olan faktörleri içerirken, ara faktörler göç

edilecek ülkeye ilişkin yasal çerçeve, politik koşullar, göç etme maliyeti gibi faktörleri kapsamaktadır (Castelli, 2018: s.3-7).

Göçe sebep olan ekonomik faktörlerin başında yoksulluk, işsizlik, ücret ve çalışma koşulları gibi birtakım belirleyiciler yer almaktadır. Günümüzde özellikle iş imkânlarının kısıtlı olduğu, çalışma koşullarının ağır ve ücretlerin oldukça düşük olduğu az gelişmiş ülkelere doğru işgücü göçü yoğun olarak yaşanmaktadır. Orta Doğu ülkelerinde ortaya çıkan iç savaş ve protestoların Tunus'ta ortaya çıkmasında ekonomik sebeplerin rol oynadığı düşünüldüğünde ekonomi kaynaklı sebeplerin göç konusunda bireyleri hatta kitleleri harekete geçiren güçlü bir belirleyici olduğunu söylenebilir. Politik sebeplerle gerçekleştirilen zorunlu ve kitlesel görünüm kazanan göç hareketleri ise temelde yine ekonomik sebeplere dayanmaktadır. Günümüzde göçe ilişkin politik ve ekonomik faktörlerin iç içe geçmiş olduğu söylenebilir. Şiddet, savaş, zulüm, çatışma, insan hakları ihlali gibi sebepler göçe sebep olan politik faktörleri içermektedir. Savaş ve çatışma ortamında bireyler hayatta kalabilmek amacıyla irade esaslı göç etmeksizin zorunlu olarak başka ülkelere göç etmektedirler.

İslamofobi, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı kavramları sıklıkla birlikte kullanılan kavramlardır.

Göç Terimleri Sözlüğüne göre yabancı düşmanlığı (xenophobia);

“Uluslararası düzeyde, yabancı düşmanlığı ile ilgili olarak genel kabul gören bir tanım bulunmamakla birlikte, yabancı düşmanlığı, kişilerin topluluğa, topluma veya ulusal kimliğe yabancı oldukları veya dışarıdan geldikleri düşünüldüğü için kişileri reddeden, dışlayan ve sık sık kötüleyen tavırlar, önyargılar ve davranışlar.” (IOM, 2009: 97) şeklinde ifade edilmiştir.

TDK'ya (2020) göre ırkçılık (racism) ise “İnsanların toplumsal özelliklerini biyolojik, ırksal özelliklerine indirgeyerek bir ırkın başka ırklara üstün olduğunu öne süren öğretisi” olarak ifade edilmiştir.

İslam ve Müslüman karşıtlığını ifade eden İslamofobi kavramının temelinde yabancı düşmanlığı ve ırkçılık vardır fakat yabancı düşmanlığı ve ırkçılık kavramları İslamofobiyi tek başına tanımlamaya yeterli değildir. İslamofobi (islamophobia) kavramı “İrktan ziyade din ve kültür temelinde Müslümanlara yönelik nefret ve ayrımcılık duygularını ifade eden bir kavramdır.” (Canatan, 2013: 319). İslamofobik tutumların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı hiç şüphesiz İslamofobinin yükselişe geçmesinde önemli rol oynamaktadır.

3. TARİHSEL OLARAK ARAP BAHARI SÜRECİNDE YAŞANAN GELİŞMELER

18 Aralık 2010 yılında Tunus ve Mısır'da başlayan küçük çaplı eylem ve protestolar kısa süre içerisinde iç savaş, isyan ve darbelerle sonuçlanmış, Arap Baharı süreci 2011 yılında Libya'ya ardından Cezayir, Suriye, Irak, Fas, Umman gibi ülkelere de sıçrayarak yine büyük çapta protestolarla devam etmiştir. Tunus'ta başlayan ve kısa süre içerisinde diğer ülkelere de yayılan Arap Baharı süreci hiç kuşkusuz tüm Orta Doğu'yu etkisi altına almış ve tüm dünya ülkelerinin süreci yakından takip ettiği güncel bir mesele haline dönüşmüştür. Arap Baharı sürecinin başlangıcında yaşanan protestolar mevcut düzenin değişeceği ve iyileşeceği yönünde pozitif bakış açısı ile değerlendirildiği için Arap Baharı (Arab Spring) ismini almıştır. Sürecin ilerleyen dönemlerinde kontrol edilemeyecek derecede yaşanan şiddet, iç savaş ve belirsizlikler neticesinde bu süreç dünyada “Arap uyanışı”, “Arap isyanı”, “Arap devrimi” gibi farklı isimlerle de anılır olmuştur (Bingöl, 2013: 26).

Muhammed Bouzazi isimli Tunuslu bir gencin belediye yetkililerinin sattığı mallara el koyması ve rüşvet istemesi gibi birtakım olaylar sonucu mevcut düzene tepki olarak kendini yakması olayların başlangıcını oluşturmaktadır. Orta Doğu ülkelerinde yaşanan yüksek işsizlik, enflasyon, eksik istihdam, yolsuzluk gibi ekonomik ve siyasi faktörler Tunus'ta başlayan protesto ve ayaklanmaların hızlı şekilde diğer Orta Doğu ülkelerine de yayılarak kitlesel bir görünüm kazanmasında etkili olmuştur (Dede, 2011: 23-24).

25 Ocak 2011'de Mısır'da başlayan protestolar diğer Orta Doğu ülkelerine nispeten kısa süre içerisinde Hüsnü Mübarek yönetiminin devrilmesi ve ilerleyen bir yıllık süreçte Mısır'ın seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi'nin idam edilmesine sebep olan askeri darbe ile sonuçlanmıştır.

2010 yılında Tunus'ta başlayan protesto ve eylemler 2011 yılı Ocak ayında Suriye'ye de sıçramıştır. Başlangıçta küçük çaplı protestolar ile kendini gösteren bu süreç 2011 Mart ayında Suriye'nin Dera

kentinde iki öğrencinin gerçekleştirdiği eylemler sonucu tutuklanması ile büyük çaplı protestolara dönüşmüştür. 2011 Mart ayında Dera kentinde şiddetlenen eylemler ülkede yaşanan ekonomik, siyasi ve toplumsal olumsuzlukların dışavurumu olarak genişleyerek Baniyas, Lazkiye, Hama, Deyrizor ve Humus gibi Suriye'nin diğer kentlerine de hızlı şekilde yayılmıştır (Salihi, 2016; Çapar ve Koca, 2018). Orta Doğu'da Arap Baharı sürecinde yaşanan isyan, ayaklanma ve iç savaşların en şiddetli yaşandığı ülke hiç kuşkusuz Suriye olmuştur. Süreç içerisinde Suriye'de iç savaş ve şiddet olaylarının artması ile ABD, Rusya, İran, Türkiye ve Batı ülkeleri sürece dahil olmuştur. Suriye'ye yönelik çıkarları doğrultusunda İran ve Rusya taraf olarak Suriye rejimine destek vermiştir. ABD ise konuya terör ve güvenlik odaklı yaklaştığını ifade ederek bölgede hakimiyet kurmaya çalışmıştır. Türkiye ise Suriye meselesine daha insancıl yaklaşarak kendi halkına şiddet uygulayarak zorla yerinden eden Esad rejimine karşı bir tutum sergilemiştir (Coştan ve Yaylı, 2020: 2087).

Suriye ile sınır komşusu olan Türkiye'nin Arap Baharı sürecinde imtihanı ağır olmuştur. Bölgede her geçen gün artan iç savaş ve istikrarsızlıklar Türkiye'ye de yansımış gerek güvenlik ve terör kaynaklı tehditler gerekse de göç krizi bağlamında ekonomik, siyasi, sosyal ve toplumsal yeni tehditler oluşturmuştur. Türkiye kendi ulus-devlet güvenliğini korumak ve bölgede yaşanan istikrarsızlıkların sona ermesi için bölgeyi terör örgütlerinden arındırarak Suriyeli göçmenleri tekrar güvenli bölgelere yerleştirmek amacıyla askeri operasyonlar düzenlemektedir.

2011 yılında başlayan Arap Baharı sürecinde hızla artan ve yayılan gelişmeler Batı ülkelerinde şaşkınlık ve panik havası yaratmıştır. Bu şaşkınlık ve paniğin asıl sebebi Arap halkının demokrasi arayışları içerisinde bölgede hâkim olan baskıcı, diktatör rejimlerin devrilmesine yönelik toplumsal hareketlerinde olan kararlılığını Batının açık ve net olarak görmesidir. Bir taraftan bölgede demokrasinin tesis edilmesine yönelik istekleri olan Batılı güçlerin bir taraftan da bölgede demokrasinin tesisi ile birlikte yapılacak seçimler sonucunda İslamcı partilerin iktidara gelmesine yönelik çekinceleri Arap Baharı sürecinde ikilemede kalmalarına yol açmıştır. Arap Baharı sürecinde zaman zaman çıkarları doğrultusunda politika değişikliğine giderek otoriter rejimlere destek veren Batı ülkeleri görünürde ise medyada sürekli demokrasi ve özgürlük mesajları vermeyi ihmal etmemiştir (Çakı, 2011).

Gerek ekonomik ve sosyal gerekse siyasi yapısı itibarıyla Orta Doğu önemli bir coğrafyadır. Orta Doğu'da isyan ve protestoların çıkış noktası olarak her ne kadar halkın demokrasi ve özgürlük arayışları sonucu sosyal ve toplumsal sebepler ön plana çıksa da Orta Doğu'nun zengin petrol kaynaklarına sahip olması ekonomik ve siyasi olarak uluslararası devletlerin bölgeye yönelik çıkar ve politikaları da sürecin bu hale gelmesinde etkili olmuştur. Paksoy, Paksoy ve Alancıoğlu (2013: 178), Arap Baharı sürecinin ortaya çıkmasında belirleyici olan faktörleri ekonomik, siyasal, kültürel ve uluslararası nedenler olarak ele almıştır. Yüksek işsizlik, enflasyon, olumsuz hayat koşulları ve istikrarsız ekonomik koşullar Arap Baharı sürecinin ortaya çıkmasında etkili olan ekonomik faktörleri oluşturmaktadır. Baskıcı ve diktatöryel rejimlerin yönetimi altında kısıtlı olan özgürlük ve demokrasi arayışları sürecin ortaya çıkmasında etkili olan siyasi faktörlerdendir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler ışığında internet ve kitlesel iletişim araçlarının Arap gençleri tarafından yaygın şekilde kullanımı bu süreçte protesto ve eylemlerin şiddetlenmesine ve diğer ülkelere de yayılmasına sebep olan kültürel faktörleri oluştururken, küresel sistemin aktörleri olan başta ABD, Rusya, İran ve Batılı ülkelerin bölgeye yönelik stratejik çıkar ve girişimleri ise Arap Baharı sürecini başlatan ve içinden çıkılmaz hale getiren uluslararası sebepleri oluşturmaktadır.

Orta Doğu petrol kaynakları bakımından zengin bir bölge olmasına rağmen bu bölgede yer alan ülkeler uzun bir süre dışa kapalı ve tarıma dayalı ekonomik sistem içerisinde otoriter ve bakıcı rejimler tarafından sömürge yönetimi altında yönetilmiştir. Orta Doğu ülkeleri dünyada yer alan diğer ülkelere göre gelişmemiş ve demokratikleşme sürecini tamamlayamamıştır (Paksoy vd., 2013). Dünyada hemen hemen ülkelerin tamamı demokratik sisteme dayalı olarak yönetilirken, Orta Doğu ve Kuzey Afrika (ODKA) bölgesinde yer alan ülkelerin çoğunluğu (İsrail hariç) hala demokrasiden uzak otoriter rejimler tarafında yönetilmektedir. Geçmişten günümüze coğrafi konumu ve zengin petrol kaynakları bakımından İran, ABD, Rusya ve diğer ülkeler için ODKA bölgesi güç mücadelesinin bir parçası olmuştur. 2010 yılında başlayan ve günümüzde hala devam eden Arap Baharı süreci ise uluslararası sistemde hep var olan bu güç mücadelesini hızlandıran ve geçmişte bölgeye atılan tohumların yeşermesine fırsat tanıyan bir gelişme olmuştur.

Arap Baharı sürecinin başlangıcında İran Arap halklarının ayaklanma ve protestolarına Müslümanların uyanışı ve Batı karşıtlığı şeklinde bir algı ile olumlu yönde desteklemiştir. Tunus, Libya ve Mısır'da

yönetimin devrilmesi ve yeni yönetimlerin kurulması İran'ın beklentisini karşılayamamış ve İran sürecin farklı boyutlara evrilmesiyle bu olumlu yaklaşımından uzaklaşmıştır. İran'ın başlangıçta Arap Baharı olayları ekseninde yaşanan gelişmeleri Batı karşıtlığı şeklinde algı oluşturmaya çalışarak yaklaşması gerçekleri yansıtan bir tutum olmamıştır. Arap Baharı olayları bölgede yaşanan ekonomik dengesizlikler ve otoriter rejime karşı özgürlük, adalet ve demokrasi arayışları neticesinde başlayan olaylar silsilesinden oluşmaktadır (Bingöl, 2013). Dolayısıyla Arap Baharı sürecinin sadece İslamcılık adı altında yürütülen dini algılar üzerinden ortaya çıktığını söylemek mümkün değildir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Orta Doğu'da etkisi hızla artan ABD'nin 2001 yılında Afganistan ve 2003 yılında Irak'a yönelik işgalleri Arap halkının ABD'ye olan tepkisini artırmıştır. Orta Doğu'da ABD'nin petrol kaynaklarına ulaşımı ve kendi çıkarları doğrultusunda bölgede güçlenmeye yönelik girişimleri neticesinde Irak'ı işgal etmesi ise bölgede yeni dinamiklerin oluşmasına sebep olmuştur. 2001 yılında yaşanan 11 Eylül saldırılarından sonraki süreçte bölgede etkisini artıran ABD'nin Arap Baharı sürecinde bölgede olan olaylara müdahil olması ise kısmen azalmıştır.

Orta Doğu'da demokrasi ve özgürlük arayışları çerçevesinde gelişen protesto ve ayaklanmalara rağmen bölge halkı aradığı refah, huzur ve demokrasi ortamına kavuşamamış aksine bölgede istikrar iyice bozulmuştur. Aslında Orta Doğu'nun köklü tarihi ve zengin toplumsal yapısıyla demokrasiden çok ekonomik ve siyasi istikrara ihtiyacı vardır. Bugün Orta Doğu'da yaşanan ve hala devam eden iç savaş ve istikrarsızlıklar Orta Doğu'da yer alan ülkelerde terör örgütlerinin bu iç savaş ve istikrarsızlıktan beslenerek rahat hareket etmesine, tüm dünyaya yönelik terör ve güvenlik tehdidinin armasına zemin hazırlamaktadır.

4. ARAP BAHARI SÜRECİNDE AVRUPA'DA İSLAMOFOBİNİN YÜKSELİŞE GEÇMESİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemde yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasi değişimler Doğunun Komünist baskı içeren rejiminden Batıya doğru göç hareketliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu göç hareketliliği ise Doğu ve Batı şeklinde ikili bir yapı ile kendini göstermiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel sistemde yaşanan değişimler uluslararası göç olgusunun şekil değiştirmiş niteliği bakımından önemli gelişmelere sahne olmuştur. Soğuk Savaş'ın galibi Batıda güçlü ülkeler arasında küresel rekabete dayalı savaş politikaları dünyada zorunlu sebeplere dayalı göç hareketlerini hızlandırmıştır. Zorunlu sebeplerle gerçekleştirilen göç hareketleri ise dünyada etnik, dini ve milliyetçiliğe dayalı kutuplaşmaları artırmıştır (Melander, Öberg & Hall, 2009: 530). Uluslararası göçün dünyada hızlı bir şekilde yaşanan küresel bütünleşmenin etkisiyle uluslararası sistemin aktörleri olan devletleri doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği görülmektedir (Battır, 2021). Özellikle zorunlu ve kitlesel olarak gerçekleştirilen göç hareketlerinin artması ülkelerde ulusal kimlik ve vatandaşlık algısının ön plana çıkmasına ve sorgulanmasına sebep olmuştur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yaşanan göç hareketliliğine küreselleşmenin etkisiyle dünyada yaşanan Neo-Liberal sistemden kaynaklanan ekonomik eşitsizlikler, refah koşulları ve yaşam standardında oluşan bölgesel dengesizlikler ve gerek ülke içerisinde gerekse ülkeler arasında yaşanan siyasi ve ekonomik çatışmalar eklenince dünyada göç hareketliliği hızla artmaya başlamıştır. 1989 yılında Berlin duvarının yıkılması ve 1991 yılında SSCB'nin dağılması gibi gelişmelerin yaşandığı 1990 yılında dünyadaki göçmen sayısı 153 milyon olmuştur. 1995 yılında dünyada göçmen sayısı 162 milyona, 2000 yılında ise 174 milyona ulaşmıştır (Dünya Göç Raporu, 2022: 23).

Özellikle dünyada göç baskısının en yoğun yaşandığı dönem olan Arap Baharı sürecinin başlangıcından günümüze kadar olan süreçte küreselleşme ekseninde dünyada yaşanan değişimler ile toprak, vatandaşlık ve kimliğe dayalı vurgular artmaya başlamıştır (Betts, 2017: 231). Kimlik vasıtasıyla bireyler bulunduğu toplum ile ortak tarih, ruh ve sosyal bağ kurmakta, ortak kader duygusunu yaşamaktadır (Özel Özcan, 2020: 93). İç savaş, çatışma ve istikrarsızlıklar sonucu zorunlu olarak ait olduğu ve bağ kurduğu ülkeyi, toplumu geride bırakarak yabancı olduğu bir ülkeye sığınan göçmenlerin bu süreçte sığındığı ülkede kabul görme ve uyum sağlama süreci ise çok sancılı olabilmektedir. Özellikle Orta Doğu'da halkın protesto ve eylemleri ile başlayan ve sonrasında iç savaşa dönüşen Arap Baharı sürecinde de görüldüğü gibi iç savaşlar genel olarak siyasi aktörleri de içerisine alan ideolojik, dini ve sınıfsal çatışmalar olarak kabul görse de aslında kimlik ve eylemlerin bileşiminden kaynaklanan bir yapıya sahiptir ve iç savaşlar yapısı itibarıyla karmaşık ve belirsizlik içermektedir (Kalyvas, 2003: 476).

Son yıllarda dünyada iç savaş ve istikrarsızlıklar sonucu zorunlu ve kitlesel göç hareketliliğinin artmasıyla milli kimlik kavramı ön plana çıkmaktadır. Smith (2002: 118) milli kimlik kavramını açıklarken beş unsura dikkat çekmiştir. Bunlar;

- “1. Ülke olarak tarihi bir toprak
2. Toplum olarak ortak hak ve sorumluluklar
3. Ortak mitler
4. Ortak kitlesel kamu kültürü
5. Ortak ekonomi”

Tarihsel süreçte Avrupa Doğu ve İslam medeniyetini Batı medeniyetinden oldukça farklı görmüştür. Günümüzde de bu eksenle uluslararası sistemde kültür ve medeniyetler belirleyici hale gelmiştir (Özel Özcan, 2020: 93-94). İnsan hakları, demokrasi gibi evrensel değerleri her durumda ön plana çıkaran Avrupa'nın Arap Baharı sürecinde zorunlu sebeplerle kendisine sığınan Müslüman göçmenleri tehdit olarak görerak insani değerlerden uzak sınırlarını koruyan sert ve katı politikaları Avrupa'nın kamoyunda oluşturmaya çalıştığı göç krizine çözüm arayan ve insani değerler ekseninde olaylara yaklaşan Avrupa algısına oldukça ters düşmektedir. Ayrıca bu tutum ve politikalar uluslararası sistem içerisinde dışlanma ve ayrıştırma içeren ötekileri ortaya çıkarmaktadır (Dinçer ve Eşsiz, 2021).

Öteki kavramını Nohya (2011: 30); “Bir ya da birkaç kişiyi, grubu, etniyi ya da ulusu dışarıda bırakmak, bir mesafeyi korumak için uzaklaştırmak ve farklılaştırmak amacıyla birçok halkı, grup veya toplumu kendilerinden olmayan şekilde ayrı tutmak.” olarak ifade ederek özellikle öteki kavramının ayrıştırma ve farklılaştırma eylemlerini içerdiğine vurgu yapmıştır.

Farklı millet ve kültürden bireylerin birlikte yaşaması ile sosyal, kültürel ve toplumsal sorunlar ortaya çıkmaya başlamış, göç ve göçmenlik konusu bir sorun olarak algılanmaya başlamıştır. Özellikle Avrupa ülkelerinde Müslüman göçmen nüfusun artmaya başlaması ile yerli halk ile göçmenler arasında yaşanan uyum problemleri göçmenlerin yabancı ve öteki olarak algılanmasına sebep olmakta ve göçmenlerin göç ettikleri ülke ve toplumla kaynaşmasını, gündelik hayata karışmasını zorlaştırmaktadır. Çatışma, zulüm, insan hakları ihlali gibi sebeplere dayalı zorunlu olarak gerçekleştirilen göç hareketlerinde etnik ve dini kutuplaşmalar farklı milletten olan bireylere karşı ayrımcılık, biz ve onlar şeklinde vurgulanan ötekileştirme içeren tutumlar yaşanmaktadır.

Günümüzde göç olgusunun şekil ve niteliğinin değişmesinde etkili olan önemli bir gelişme küreselleşmedir. Küreselleşme sonucu dünyada ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşması sosyal medya, internet gibi kitlesel iletişim araçları vasıtasıyla bilgiye ulaşmada sağlanan kolaylıklar göç hareketlerini hızlandırdığı gibi terör ve güvenlik gibi birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Ülkeler terörle mücadele konusunda farklı strateji ve politikalar oluşturma çabası içerisine girmiştir. IŞİD terör örgütü 2014 yılından itibaren Irak ve Suriye’de birçok alanı ele geçirmiş, insanlara uyguladığı şiddet içerikli videoları medyada yayınlarak özellikle Avrupa ülkelerine yönelik saldırılar gerçekleştirmiştir. El Kaide, IŞİD gibi terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen saldırı ve eylemler sonucu Avrupa’da yaşayan Müslümanları hedef alan ırkçılık, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobik tutumlar artmaya başlamıştır (Aktaş, 2018: 144). Müslüman ve İslam karşıtı olan devletler bu gelişmelerden faydalanarak Müslümanların Avrupa’da bulunmaması gerektiğine yönelik Müslümanlara karşı nefret içeren söylemlerle Müslümanları daha fazla hedef göstermeye başlamışlardır. 11 Eylül saldırıları, Orta Doğu’da yaşanan gerilim ve müdahaleler, küreselleşme sonucu dünyada yaşanan hızlı değişimler özellikle Avrupa ülkelerinde İslam ve terör kavramlarının yan yana anılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla 11 Eylül saldırıları sonucu yaşanan olaylar özellikle Avrupa’da ulusal kimlik ve vatandaşlık algısının önem kazanarak sorgulanmasına sebep olmuştur (Dinçer, 2022: 367).

Tarihte sosyal, ekonomik ve toplumsal değişimler ekseninde dönemin şartlarına göre farklı biçimlerde kendini gösteren ırkçılık kavramı Avrupa özelinde 18. ve 19. yüzyılda farklı ülkelere bireyleri sınıflandırmak için kullanılan bir kavram olmuştur. Özellikle sömürgecilik, endüstrileşme ve kentleşme ekseninde 19. yüzyıl ırkçılığın güçlendiği bir dönem olmuştur. 20. yüzyılda ise ırkçılık şekil değiştirerek ulus devletlerin kültürel ve toplumsal öğelerini de içerisine alan farklı bir yapıya bürünmüştür. Kapitalist sistem, küreselleşme ve dünyada yaşanan değişimler sonucu ırkçılık kavramı kendini yenileyerek biçim değiştirmiştir. Tüm bu gelişmeler ışığında 21. yüzyılda kültürler arasında yaşanan çatışma ve farklılıklardan kaynaklanan ırkçılığın yerini İslam karşıtlığı almıştır. Özellikle

Avrupa'yı tehdit eden göç krizi paralelinde İslam karşıtlığının göç akışını engellemek için kullanıldığı görülmektedir. Bu anlamda kültürel öğelere dayalı olarak ortaya çıkan yeni ırkçılık modeli olarak İslamofobi ön plana çıkmıştır. (Barın, 2014: 30). İslamofobi yeni kültürel ırkçılığın bir görünümü olarak değerlendirilmiştir.

İslamofobi kavramı Batı toplumlarının Müslümanlara karşı duyduğu nefret, aşağılama, küçümseme gibi olumsuz önyargıları ifade etmektedir. Bu olumsuz tutum ve önyargıların temelinde ise Batıda Müslümanlara karşı tarihsel bağlamda oluşmuş basmakalıp önyargılar ve bu önyargılara kitlesel iletişim araçları vasıtasıyla medyanın kaynaklık etmesi yatmaktadır. İslamofobi kavramının tarihsel geçmişinde özellikle Soğuk Savaş ve sonrası dönemde vurgulanan Doğu-Batı ayrımının yapıldığı 1990'lı yıllar önem arz etmektedir. 1989 yılında Berlin duvarının yıkılması ve 1990'lı yıllarda SSCB'nin dağılması ile dünyada siyasi sebeplere bağlı olarak kutuplaşmalar yaşanmış özellikle Doğu-Batı şeklinde iki kutuplu bir yapı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla İslamofobi kavramının ortaya çıkmasında başlangıçta dini sebepler belirleyici olurken zamanla dünyada yaşanan gelişmeler ışığında siyasi gelişmeler bu kavramın yaygınlaşması ve yükselişe geçmesinde etkili olmuştur. 11 Eylül saldırılarından sonra medyaya yansıyan söylemlerden dolayı Müslümanları hedef gösteren İslamofobik tutumlar daha popüler olmaya başlamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra Müslümanlar hem güvenlik ve terör kaynaklı endişenin kaynağı hem de Batının kültürel değerlerine karşı bir tehdit olarak görülmeye başlanmıştır (Dinçer ve Eşsiz, 2021).

Geçmişte de Batı toplumlarında var olan yabancı düşmanlığı ve Müslüman karşıtlığı 11 Eylül saldırıları, hemen akabinde devam eden terör ve güvenlik olayları ayrıca Arap Baharı sürecinde Batıya yönelen göç hareketleri ile yükselen ırkçılık ve yabancı düşmanlığının daha şiddetlenmiş bir boyutunu ifade eden İslamofobi kavramını işaret etmektedir. Özellikle son on yılda Batıda göçmen ve Müslümanlara karşı ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobik yaklaşımlar şiddetlenerek yükselişe geçmiştir. Müslümanların değer ve normları Batı toplumlarının hayat tarzına ters düşmekte ve Batı ülkelerinde artan Müslüman nüfusa paralel olarak endişe de artmaktadır. Batı ülkeleri dünyada yaşanan terör ve güvenlik kaynaklı olayların sorumlusu olarak Müslümanları görmektedirler. Bu durum ise Müslümanların Batıda daha çok dışlanma ve aşağılanmaya maruz kalmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla günümüzde Batıda İslamofobinin yükselişe geçmesinde Müslüman karşıtı ülkelerin politika ve önyargılara dayalı söylemleri ve medyanın rolü büyüktür.

Arap Baharının başladığı 2010 yılında isyan ve ayaklanmaların yayılmasında bireylerin hızlı bir şekilde diğer birey veya gruplarla örgütlenme aracı olarak kitlesel iletişim araçlarını kullanmaları etkili olmuştur. Bireyler Twitter, Facebook ve yaygın kullanılan daha birçok kitlesel iletişim araçları vasıtasıyla hızlı şekilde bilgiye erişme ve haberleşme imkânı bulmuş, toplu isyan ve ayaklanmalara sebep olabilecek faaliyetler organize ederek sürecin yayılmasını hızlandırmışlardır. Başlangıçta 2010 yılında Tunus'ta ortaya çıkan bu süreç daha sonra Libya, Mısır, Suriye gibi diğer Orta Doğu ülkelerine de sıçramış ve sonuç olarak tüm dünyayı ilgilendiren bir mesele haline gelmiştir. Dolayısıyla küreselleşmenin etkisiyle hızlı ve yaygın şekilde kullanılan iletişim teknolojileri Arap Baharı sürecinin yayılarak diğer ülkelere sıçramasına ortam hazırlamıştır. Elbette ki bu sürecin yayılmasında etkili olan faktör sadece teknolojik gelişmeler ışığında kullanımı yaygınlaşan kitlesel iletişim araçları değildir. Sosyolojik olarak konuya bakıldığında toplumsal olarak bireylerin yaşadığı ve içinde biriktirdiği birtakım sorunların patlak vererek dışavurumu şeklinde yaklaşımda bulunulabilir (Babacan, Haşlak ve Hira, 2011: 80)

İslamofobinin yayılmasında son dönemde dünya siyasetine hâkim olan popülist argümanların ve nefret söylemlerinin katkısı da büyüktür. Medya araçları etkisiyle, İslamofobik bir algı oluşturulan toplumlarda, özellikle ulusalcı ve popülist partiler açısından, Müslümanlar ve İslam karşıtlığı üzerinden seçim kampanyaları kurgulamak oy oranlarını arttırmak için bir yöntem olmuştur (Samur, 2016: 311). Seçim kampanyalarında ve öncü politikacıların açıklamalarında, göçmen Müslüman karşıtlığı daha da görünür olmaktadır. Günümüzde Batı medyasına bakıldığında genellikle Müslümanların şiddet ve terör olaylarıyla özdeşleştirilen "İslam, otoriter, militan, gerici, barbar, şiddet üreten ve destekleyen, Batı'ya meydan okuyan ve Batı'yı tehdit eden dini bir ideoloji" olarak sunulduğu görülmektedir. Avrupa'da 2008 ve sonraki yıllarda, ekonomik kriz nedeniyle artan daralma ve işsizlik ortamına bir de terör olaylarının kattığı tedirginlik eklendiğinde, halkta Müslüman göçmenlere karşı oluşan tepkileri siyasi arenada yorumlamak yeni normal olmuştur (Erden Kaya, 2021: 167).

Uluslararası göçün dünyada hızlı şekilde yaşanan küresel bütünleşmenin etkisiyle uluslararası sistemin aktörleri olan devletleri doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği görülmektedir (Battır, 2021). Günümüzde ülkelerin tek başına alacağı kararlar ile göç olgusunun yönetilebileceği algısı oldukça gerçek dışıdır. Dolayısıyla uluslararası aktörlerin kendi çıkarlarını bir kenara bırakarak iş birliğine dayalı çözüm odaklı yaklaşımları dünyada yaşanan göç ve göçmen krizinin çözümünde oldukça önemlidir.

5. SONUÇ

Tarihsel olarak 18. ve 19. yüzyılda sömürgecilik ve sanayileşme ekseninde dünyada yaşanan ekonomik ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak Avrupa özelinde ırkçılık kavramı, farklı ülkelerden bireyleri sınıflandırmak amacıyla kullanılmıştır. Irkçılık ve yabancı düşmanlığına ilişkin olumsuz tutumlar dünyada Doğu ve Batı şeklinde iki kutuplu yapının ortaya çıkmaya başladığı Soğuk Savaş ve sonrası dönemde yaşanmaktaydı. Göç olgusu ve göç hareketlerinin şekli ve niteliğinin değiştiği, göç ve göçmenlik olgusunun bir sorun olarak algılandığı günümüzde ise şiddet, iç savaş ve terör gibi sebeplerle zorunlu ve kitlesel olarak gerçekleştirilen göç hareketleri çerçevesinde kültürel çatışma ve kutuplaşmalar ırkçılık ve yabancı düşmanlığı kavramını farklı bir boyuta taşımış, İslam karşıtlığı ve İslamofobi olarak kültürel değerlerin, etnik ve dini kutuplaşmaların ön plana çıktığı yeni bir ırkçılık modeli olarak yaygınlaşmaya başlamış ve yükselişe geçmiştir. Batıda İslamofobinin yükselişe geçmesi ile Müslümanlara yönelik işlenen nefret suçları da artmaktadır. Medya aracılığıyla tüm dünyaya yayılan nefret söylemleri İslamofobik saldırıların artmasına ortam hazırlamaktadır.

Halk ayaklanmaları ile Tunus'ta başlayan ve diğer Arap ülkelerine de sıçrayan Arap Baharı süreci Orta Doğu'da oluşan siyasi boşluklar sonucu terör ve şiddet olaylarının arttığı Orta Doğu'dan dünyanın dört bir yanına kitlesel ve zorunlu şekilde göç hareketliliğinin yaşandığı ve yaşanmaya devam ettiği bir sürece dönüşmüştür. Oluşan bu sürecin içerisine ABD, Rusya, İran ve Batı ülkelerinin de dâhil olmasıyla demokrasi arayışları sonucu ortaya çıkan halk ayaklanmaları yerini çıkar çatışmaları ve güç savaşlarına bırakmıştır. Dünyada özellikle Orta Doğu'da yaşanan iç savaş, isyan ve darbe gibi siyasi karışıklıklar, küreselleşmenin etkisiyle bölgeler arasında ortaya çıkan ekonomik eşitsizlikler ve Neo-Liberal piyasa ekonomisinin yansımaları olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik dengesizlikler günümüzde göç hareketliliğini artıran sebepler olmuştur.

Arap Baharı sürecinin neredeyse tüm Arap ülkelerine yayılmasında dünyada yaşanan küreselleşme ve teknolojik gelişmeler ışığında haberleşme ve iletişim kurmak amacıyla yaygın olarak kullanılan Twitter, Facebook gibi kitlesel iletişim araçlarının Arap gençleri tarafından yoğun olarak kullanımı bağlamında kültürel ve teknolojik sebepler etkileyici olmuştur. Küreselleşme ekseninde yaşanan teknolojik ve kültürel gelişmelerin yanı sıra Arap Baharı sürecinin ortaya çıkmasında ve yayılmasında etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Yüksek işsizlik, enflasyon, olumsuz hayat koşulları gibi ekonomik sebepler, anti demokratik yönetim sistemi gibi siyasi sebepler, bölgede stratejik çıkarları olan uluslararası aktörlerin müdahaleleri gibi uluslararası sebepler Arap Baharı sürecinin ortaya çıkmasında etkili olan unsurlar arasındadır.

Farklı millet ve kültürden olan bireylerin bir arada yaşamak zorunda kalması ile ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve toplumsal uyum problemleri beraberinde göçmen ve Müslümanlara karşı ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobi gibi olumsuz tutumların yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Dünyada bölgesel olarak yaşanan siyasi, ekonomik istikrarsızlıklar sonucu artan göç hareketliliği uluslararası devletleri birçok yönden etkilemektedir. Devletlerin göç hareketleri karşısında tepkisi ise kendi ulus-devlet çıkarları doğrultusunda olmuştur. Farklı millet ve kültürden bireyler arasında din, dil, etnik kökene dayalı ayrımların yapılması göçmenlerin göç ettikleri topluma entegrasyon sürecine zarar vermektedir. Göçmenlerin birtakım klişe ve önyargılarla "öteki" olarak etiketlenerek azınlık duruma düşürülmesi göçmenlerin zaten yabancı olduğu ve alışmakta zorlandığı topluma uyum sürecini iyice zorlaştırmaktadır. Geçmişte Batı toplumlarında tohumları atılan ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılık içeren olumsuz algıların temelinde basmakalıp önyargı ve klişeler bulunmaktadır. Bu önyargı ve klişelere medyanın kaynaklık etmesi ile göçmen ve Müslümanları hedef alan aşağılanma, dışlanma, istenmeme gibi olumsuz davranış kalıplarının yaygınlaştığı görülmektedir. Arap Baharı sürecinin Tunus, Fas, Suriye ve Mısır gibi Müslüman Arap ülkelerinde yaşanması ve artan şiddet olayları sonucu özellikle Orta Doğu'dan Avrupa ve diğer ülkelere göç hareketliliğini artırması bu süreçte Müslümanlara yönelik İslamofobik tutumların, nefret söylemlerinin ve İslamofobik saldırıların yükselişe geçmesinde etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aktaş, M. (2018). AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm. *Ombudsman Akademik*, 4(7), 127-153.
- Babacan, M., Haşlak, İ. ve Hira, İ. (2011). Sosyal Medya ve Arap Baharı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2), 63-92.
- Barın, H. (2014). *İslamofobi: Bir ırkçılık çeşidi ve nefret suçu*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Battır, O. (2021). *Dünden Bugüne Uluslararası Göç Kuram, Algı ve Siyasa*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Betts, A. (2017). *Zorunlu Göç ve Küresel Politika* (Çev., Seher Meltem Türkaslan), Ankara: Hece Yayınları.
- Bingöl, O. (2013). Arap Baharı ve Orta Doğu: Çok Eksenli Güç Mücadelesinde Denge Arayışları. *Türk Dünyası İncelemeler Dergisi*, 13(2), 2-25.
- Canatan, K. (2013). Avrupa Toplumlarının Göç Algıları ve Tutumları: Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Sosyoloji Dergisi*, 27(2), 317-332.
- Castelli, F. (2018). Drivers of Migration: Why Do People Move? *Journal of Travel Medicine*, 1-7.
- Coştan, U. ve Yaylı, H. (2020). Suriyeli Mülteciler Özelinde Türkiye'nin Güvenlik Politikaları. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 6(37), 2081-2096.
- Çakı, F. (2011). Arap Baharı: İslam Üzerine Söylemsel Dönüşümün Habercisi mi? *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2), 123-138.
- Çapar, S. ve Koca, M. (2018). *Düzensiz Göç Yönetiminde Mülki İdare Amirleri*. Ankara: Tiav Yayınları.
- Dede, A. Y. (2011). The Arab Uprisings: Debating the Turkish Model. *Insight Turkey*, 13(2), 23-32.
- Dinçer, S. (2022). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Göç Olgusu. Merve Suna Özel Özcan (Ed.), *Soğuk Savaş Sonrası Sitem, Devlet ve Tarih* içinde (357-373). Ankara: Orion Kitabevi.
- Dinçer, S. ve Eşsiz, F. P. (2021). Uluslararası Göç Olgusu ve "Arap Baharı" Sürecinde Değişime Uğrayan Avrupa Birliği Göç Politikaları. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPİR)*, 7(1), 68-84.
- Erden Kaya, E. E. (2021). *Yeni ırkçılık ekseninde İslamofobi*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- International Organization for Migration (IOM) World Migration Report (2022). <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>, Erişim Tarihi: 24.02.2022.
- Kalyvas, S. N. (2003). The Ontology of 'Political Violence' and Identity in Civil Wars. *American Political Science Association*, 1(3), 475-494.
- Melander, E., Öberg, M. and Hall, J. (2009). Are "New Wars" More Atrocious? Battle Severity, Civilians Killed and Forced Migration Before and After the end of the Cold War. *European Journal of International Relations*, 15(3), 505-536.
- Nohya, Z. N. (2011). İmgeler ve Ötekileştirme: Cadılar, Yerliler ve Avrupalılar. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 27-38.
- Özel Özcan, M. S. (2020). Arap Baharı Süreci Sonrasında Orta Doğu'da Kadın Olmak. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(97), 89-108.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Paksoy, H. M., Koçarlan, H. ve Kılınç, E. (2016). İç Savaştan Kaçarak Gelen Suriyeli Öğrencilerin Üniversite Eğitimlerinde Karşılaştıkları İletişim Sorunları Üzerine Bir Çalışma. Mustafa Paksoy, Elif Yıldırımci, Kazım Sarıçoban ve Özcan Özkan (Editörler), *Orta Doğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu* içinde (87-100). Ankara: Efil Yayınevi.
- Paksoy, S., Paksoy, H. M. ve Alancıoğlu, E. (2013). Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap Baharı. *Esosder*, 12(46), 169-182.

- Salihi, E. (2016). Suriyeli Göçmenler Hakkında Yazılan Uluslararası Raporlara Dair Bir Değerlendirme, *Marmara İletişim Dergisi*, 25, 159-164.
- Samur, H. (2016). Avrupa'daki İslamofobinin 'Avrupalı' Sebepleri. *Mukaddime*, 7 (2), 295-319.
- Smith, A. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni* (Çev., Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir), Ankara: Dost Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu [TDK] Online Sözlük (2020). <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim: 24.02.2022.
- Uluslararası Göç Örgütü [IOM] (2009). Online Göç Terimleri Sözlüğü, No:31, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, Erişim: 23.02.2022.